

30 Δελτία Δεδομένων Ασφάλειας : η τεχνική μετάφραση πέρα από την ορολογία;

Δάφνη Δεληγιάννη

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η μετάφραση των Δελτίων Δεδομένων Ασφαλείας αποτελεί τομέα με μεγάλη ζήτηση και σοβαρά διακυβεύματα. Δεδομένου του ότι η σύνταξη των ΔΔΑ είναι αυστηρά ελεγχόμενη και κωδικοποιημένη σε παγκόσμιο επίπεδο, και με την ύπαρξη αμέτρητων ηλεκτρονικών πηγών στη διάθεση του μεταφραστή, θα περίμενε κανείς η μετάφραση των ΔΔΑ να μην παρουσιάζει σοβαρά προβλήματα εκτός από την απαραίτητη σε κάθε περίπτωση εξειδίκευση και συνεχή ενημέρωση από μέρους του μεταφραστή. Αυτό όμως δε συμβαίνει πάντοτε. Στην ανακοίνωση αυτή, και με βάση ένα μεγάλο αριθμό μεταφρασμένων αρχείων EXCEL, θα προσπαθήσουμε να καταρτίσουμε την τυπολογία της ορολογίας των ΔΔΑ. Στη συνέχεια θα εξετάσουμε τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι μεταφραστές και θα ελέγξουμε τα σημεία στα οποία εντοπίζονται τα συχνότερα λάθη. Σε ποιό βαθμό τα λάθη αυτά αφορούν τη δόκιμη ορολογία, και ποιό επίπεδο της ορολογίας των ΔΔΑ αφορούν ; Τέλος, θα μελετήσουμε κάποιες προτάσεις για λύσεις, έτσι ώστε η μετάφραση των ΔΔΑ να εξυπηρετεί τέλεια τους σκοπούς της και να μη μετατρέπεται σε επιπλέον παράγοντα κινδύνου για τους εργαζόμενους, το περιβάλλον και τον πληθυσμό.

Safety Data Sheets : is specialized translation a pure matter of terminology ?

Daphne Deliyianni

ABSTRACT

Translations for Safety Data Sheets are highly demanded and imply various and serious issues. SDS drafting is a worldwide controlled and codified process, while translators have at their disposal numerous , one would expect that translating SDSs wouldn't implicate problems other than the translator's needs for specialization and continuous information. Unfortunately this is not a presumption. In this paper, we will try to draw up a basic typology of the SDSs terminology, based on a large number of translated EXCEL files. Then, we will examine the difficulties that the translators are confronted with, and try to spot the most common mistakes. Do these mistakes concern the established terminology, and if so, on which level of specialization are they more likely to be found? Finally, we will examine some propositions so as translated SDSs play the role they were drew up for in the first place, without the peril of being transformed into another danger , exposing the safety of the workers, environment or the general population.

0 Εισαγωγή

Αφορμή για την ανακοίνωση αυτή στάθηκε η εδώ και τρία χρόνια συμμετοχή μου σ' ένα μακρόπνοο πρόγραμμα δημιουργίας μιας πολύγλωσσης βάσης δεδομένων η οποία προορίζεται για την, στο μέτρο του δυνατού, αυτοματοποίηση της δημιουργίας Δελτίων Δεδομένων Ασφαλείας (στο εξής ΔΔΑ). Το πρόγραμμα βασίζεται σε μια πολύ απλή ιδέα: τα ΔΔΑ είναι αυστηρώς κωδικοποιημένα και τυποποιημένα συνοδευτικά έγγραφα με εξαιρετικά σημαντικές ανάγκες για μετάφραση, τόσο λόγω του ότι συνοδεύουν ουσίες ή προϊόντα σε όλο τον κόσμο, όσο και γιατί οι διεθνείς κανονισμοί που ελέγχουν τη χημική ασφάλεια βρίσκονται σε διαρκή επαναθεώρηση, η οποία ακολουθεί από κοντά τις επιστημονικές εξελίξεις. Η δημιουργία μιας βάσης δεδομένων με εκ των προτέρων μεταφρασμένες τις ενότητες που υποχρεωτικά απαρτίζουν ένα ΔΔΑ, θα επέτρεπε τη γρηγορότερη και αποτελεσματικότερη σύνταξή τους, δίνοντας συνάμα στο μεταφραστή τη δυνατότητα να επικεντρωθεί στις εκάστοτε ιδιαιτερότητες μιας χημικής ουσίας ή ενός προϊόντος. Έτσι δημιουργήθηκε μια σειρά αρχείων σε απλό πρόγραμμα υπολογιστικών φύλλων (τύπου Excel). Τα αρχεία αυτά καλούνται να μεταφράσουν οι τριάντα μεταφραστές που συμμετέχουν στο πρόγραμμα. Αν και απλός στη σύλληψή του, ο τρόπος καταμερισμού και οργάνωσης των αρχείων αυτών παρουσιάζει ιδιαιτερότητες από τις οποίες πηγάζουν αρκετά μεταφρασεολογικά ζητήματα με τα οποία ήθραν αντιμέτωποι οι μεταφραστές. Αξίζει λοιπόν το κόπο να του ρίξουμε μια πιο λεπτομερή ματιά.

1 Κείμενα ή μη κείμενα;

Η βάση αυτή έχει μια βασική ιδιαιτερότητα, από την οποία πηγάζουν και οι υπόλοιπες. Δημιουργήθηκε από κείμενα για να δημιουργήσει με τη σειρά της κείμενα. Κατά πόσο όμως αποτελεί η ίδια κείμενο; Για να απαντήσουμε στο ερώτημα, θα κάνουμε μια σύντομη περιγραφή των αρχείων.

Κάθε αρχείο είναι ένα και μοναδικό υπολογιστικό φύλλο που περιλαμβάνει τις εξής κολώνες:
α. Έναν αλφαριθμητικό κωδικό, β. Τις μεταφραστικές μονάδες στη γλώσσα εκκίνησης (αγγλικά). Ο όρος μεταφραστική μονάδα χρησιμοποιείται εδώ για να περιγράψει το περιεχόμενο κάθε κελιού, γ. Τις μεταφραστικές μονάδες μεταφρασμένες στα γαλλικά, δ. Μία κολώνα αφιερωμένη σε σχόλια, υποδείξεις, ερωτήσεις σχετικές με τη μετάφραση. Χρησιμοποιείται συχνά ως φόρουμ μεταξύ των μεταφραστών κι επιτρέπει στο συντονιστή να χειρίζεται με συγκεντρωτικό τρόπο τα μεταφρασεολογικά προβλήματα, ε. Μία κολώνα για κάθε γλώσσα προορισμού

Αν και γλώσσα εκκίνησης θεωρούνται τα αγγλικά, τα αρχεία φθάνουν ήδη μεταφρασμένα και διορθωμένα στα γαλλικά πράγμα που σε κάποιες περιπτώσεις αποδεικνύεται πολύτιμο για

την ορολογική έρευνα. Σε πολύ λίγες περιπτώσεις, ως γλώσσα εκκίνησης χρησιμοποιήθηκε η γαλλική λόγω του ότι πολύ απλά τα αρχεία έφτασαν στους μεταφραστές μόνο στα γαλλικά αλλά είναι αδύνατο να γνωρίζουμε εάν έπρεπε να μεταφράσουμε πρωτότυπο αρχείο ή μετάφρασμα.

Τις μεταφραστικές μονάδες αποτελούν ένας ή και περισσότεροι όροι, φράσεις και άλλοτε μέρη φράσεων. Η σειρά με την οποία εμφανίζονται οι μεταφραστικές μονάδες είναι τυχαία σε σχέση με τη σειρά με την οποία θα εμφανίζονταν σε ένα ολοκληρωμένο ΔΔΑ, ακόμη κι όταν πρόκειται για μέρη φράσεων. Όταν λόγου χάρη μία φράση έχει τεμαχιστεί σε δύο ή τρεις μεταφραστικές μονάδες, οι μονάδες αυτές δεν εμφανίζονται απαραίτητα η μία μετά την άλλη στο ίδιο αρχείο. Τυχαίνει δε πολλές φορές να βρίσκονται σε ολοσδιόλου διαφορετικά αρχεία. Το μοναδικό στοιχείο που προσδίδει κάποια έννοια συνοχής στα αρχεία είναι ο θεματικός καταμερισμός τους. Χωρίς αυτό να έχει διευκρινιστεί ρητά, ένας μεγάλος αριθμός αρχείων αφορούσε συγκεκριμένη κάθε φορά ενότητα των ΔΔΑ, το ρουχισμό για παράδειγμα, ή τη μεταφορά, ή τους κινδύνους για την υγεία κοκ. Σε καμία όμως περίπτωση η κατηγοριοποίηση αυτή δεν αφορούσε ολόκληρο το αρχείο ή αποκλειστικά μία ενότητα του ΔΔΑ. Με λίγα λόγια, αυτό που εν τη γενέσει του ήταν κείμενο, έχει κατακερματιστεί σε τέτοιο βαθμό, που χάνεται κάθε έννοια συνοχής, όχι μόνο σε κειμενικό αλλά κάποιες φορές και σε φρασεολογικό επίπεδο.

Οι συζητήσεις για το τί είναι κείμενο απασχόλησαν και απασχολούν κατά καιρούς τους γλωσσολόγους. Το ερώτημά μας όμως εδώ είναι καθαρά πρακτικό. «[...] un *texte* est une suite de phrases liées entre elles par des connecteurs et par des éléments sémantiques et formels communs : Le rapport entre ces éléments communs s'appelle *cohérence* au sens large»¹. Η φράση ανήκει στον R. Kocourek [1], ο οποίος διακρίνει τη συνέπεια από τη συνεκτικότητα προσδίδοντας στην μεν πρώτη τις γραμματικοσυντακτικές σχέσεις, στη μεν δεύτερη τις σημασιολογικές σχέσεις εντός του κειμένου.

Ένα ολοκληρωμένο ΔΔΑ είναι κείμενο οδηγίων με χαρακτηριστικό στοιχείο του τη χρήση ελλειπτικών κυρίως φράσεων. Απαντά σε συγκεκριμένες πρακτικές ανάγκες του επιστημονικοτεχνικού τομέα στον οποίο απευθύνεται και τον οποίο ταυτόχρονα περιγράφει. Τα προς μετάφραση αρχεία δεν πληρούν αυτές τις προϋποθέσεις, τουλάχιστον όχι εξ'ολοκλήρου. Πρόκειται ουσιαστικά για μη-κείμενα.

¹ Για εμάς, κείμενο είναι μια ακολουθία φράσεων, δυνδεδεμένων με κοινά συνδετικά, τυπικά και σημασιολογικά στοιχεία. Η σχέση μεταξύ των κοινών αυτών στοιχείων ονομάζεται συνέπεια, υπό την ευρεία έννοια του όρου», notre traduction, R. Kocourec, *La langue française de la technique et de la science*, Brandtetter Verlag, 1991, p.47

Κατά τη διαδικασία της μετάφρασης, ένας μεγάλος αριθμός λεξικών ή και ορολογικών προβλημάτων λύνεται χάρη τόσο στη συνοχή όσο και στη συνεκτικότητα του κειμένου. Όταν αυτά αναιρούνται έστω κι εν μέρει, προκύπτουν μεταφραστικά προβλήματα τα οποία υπό κανονικές συνθήκες δεν είναι προβλήματα. Στη μεταφραστική μονάδα «fresh air» ο Έλληνας μεταφραστής δεν μπορεί να αντιστοιχίσει «καθαρός αέρας» χωρίς να γνωρίζει ποιά πτώση θα χρειαστεί η τελική φράση, όπως και δεν υπάρχει τρόπος να γνωρίζει εάν το «attack» πρέπει να εκληφθεί ως ρήμα ή ως όνομα, ή εάν το «produit» αναφέρεται υπό την έννοια της «ουσίας» ή του «προϊόντος». Ο κατακερματισμός δηλαδή του κειμένου δεν έχει σχέση μόνο με απλά γραμματικοσυντακτικά προβλήματα αλλά προκαλεί και προβλήματα πολυσημίας.

Η πολυσημία των λεξικών και δη ορολογικών μονάδων είναι σημαντικό ζήτημα στην καθημερινότητα της τεχνικής μετάφρασης, το οποίο ο μεταφραστής διαχειρίζεται κυρίως με όπλο την εξειδίκευση. Η ίδια καθημερινότητα επιβάλλει και την προσαρμογή σε κείμενα από άλλα γνωστικά αντικείμενα. Ανά πάσα στιγμή ο μεταφραστής καλείται να προσαρμοστεί σε νέα, διαφορετικά κάθε φορά ορολογία. Η διαδικασία είναι δυνατή ακόμη και σε περιπτώσεις πολυσημίας ορολογικών μονάδων διότι πολύ απλά ξέρουμε κάθε φορά ποιο είναι το θέμα μας: χημεία, νομική, μαθηματικά, ηλεκτρικές συσκευές, κτλ. Στην περίπτωση των ΔΔΑ οι όροι, αν και αφορούν το γενικό πλαίσιο της βιομηχανικής χημείας, προέρχονται από πολλούς και διαφορετικούς, επιστημονικούς ή και τεχνικούς τομείς. Θα επιχειρήσουμε στη συνέχεια να κατηγοριοποιήσουμε τους όρους αυτούς και να δούμε τί είδους μεταφραστικά προβλήματα προκύπτουν κάθε φορά από τη συνάρτηση ειδικού λεξιλογίου και μη-κειμένου.

2 Ένα ορολογικό πάζλ

2.1 Η δομή: Σε επίπεδο δομής των όρων τα πράγματα είναι σχετικά απλά. Τα ΔΔΑ δεν αποτελούν εξαίρεση σε σχέση με άλλου είδους τεχνικοεπιστημονικά κείμενα όσον αφορά τη μορφή και τη λειτουργία των ορολογικών μονάδων. Στη μεγάλη τους πλειονότητα είναι απλοί ή και σύμπλοκοι όροι, μονολοκτικοί ή πολυλεκτικοί. Η παρουσία συντομομορφών είναι εξαιρετικά σημαντική, ακρώνυμα και αρτικόλεξα είναι κυριολεκτικά πανταχού παρόντα (DNEL, N^ο CAS, ThOD, vPvB, PVC, SpERC, IARC, κτλ). Η συντηρητική πλειοψηφία των όρων είναι ουσιαστικά, ενώ τα λίγα ρήματα βρίσκονται κατά κανόνα στην προστακτική (keep, avoid, seal, block up, dispose, κτλ) και χρησιμοποιούνται σχεδόν αποκλειστικά αποφατικά (no smoking, do not mix, do not overfill, κτλ).

2.2 Το περιεχόμενο: Τα ΔΔΑ έχουν τυποποιημένη μορφή σε παγκόσμιο επίπεδο. Στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η τυποποίησή τους εναρμονίζεται από τον Κανονισμό (ΕΚ) αριθ. 1907/2006 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 18ης Δεκεμβρίου 2006 για την καταχώριση, την αξιολόγηση, την αδειοδότηση και τους

περιορισμούς των χημικών προϊόντων (REACH), και για την ίδρυση του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Χημικών Προϊόντων. Περιλαμβάνουν ένα σταθερό αριθμό ενοτήτων με συγκεκριμένο κάθε φορά περιεχόμενο: 1. Στοιχεία ουσίας/παρασκευάσματος και εταιρίας/επιχείρησης, 2. Σύσταση/Στοιχεία για τα συστατικά, 3. Προσδιορισμός των κινδύνων, 4. Πρώτες βοήθειες, 5. Μέτρα για την καταπολέμηση της πυρκαγιάς, 6. Μέτρα για την αντιμετώπιση τυχαίας έκλυσης, 7. Χειρισμός και αποθήκευση, 8. Έλεγχος της έκθεσης στο προϊόν/ατομική προστασία, 9. Φυσικές και χημικές ιδιότητες, 10. Σταθερότητα και αντιδραστικότητα, 11. Τοξικολογικά στοιχεία, 12. Οικολογικά στοιχεία, 13. Στοιχεία σχετικά με τη διάθεση (εξάλειψη), 14. Στοιχεία σχετικά με τη μεταφορά, 15. Στοιχεία σχετικά με τις κανονιστικές διατάξεις, 16. Άλλα στοιχεία. Ακόμη και μια σύντομη ματιά στους τίτλους των ενοτήτων που το απαρτίζουν, μας επιτρέπει να διακρίνουμε τους πολυάριθμους επιστημονικοτεχνικούς τομείς που περιγράφονται σ' ένα ΔΔΑ.

Όπως είναι αναμενόμενο, η επιστήμη που αποτελεί το θεωρητικό σκελετό του ΔΔΑ είναι η χημεία, η οποία αφορά όλες τις ενότητες, σε μικρό ή μεγάλο βαθμό, ή και κατ'αποκλειστικότητα. Στις διάφορες ενότητες συναντάμε χημικά στοιχεία σε ανεπτυγμένη μορφή με τα σύμβολά τους (Iridium (IR), Actinium (Ac), κτλ), χημικές ουσίες με τον χημικό τους τύπο και στην ανεπτυγμένη τους μορφή (gamma-butyrolactone, Tertiary Butyl Hydroperoxide, RC(=O)OH, κτλ), μονάδες και τα σύμβολά τους (atm m³/mol, centipoise, glycine unit/m³, κτλ), καθώς και χημικές αντιδράσεις και διαδικασίες (thermal decomposition, Abel method, AMES test, dry polymerisation, κτλ). Χαρακτηριστικό είναι ότι συναντάμε πολλές, σε σχέση με το βαθμό εξειδίκευσης του ΔΔΑ, εμπειρικές ονομασίες ουσιών. Η ορολογία της χημείας πέρασε από πολλά στάδια και διαδοχικές προσπάθειες για ομοιομορφία και τυποποίηση ήδη από το 1787, προσπάθειες που συνεχίζονται μέχρι σήμερα με συζητήσεις για την αποδοχή ενός αποδεκτού όρου για κάθε χημική ένωση, τουλάχιστον για τις εμπορικές συναλλαγές².

Οι διαδοχικές αυτές προσπάθειες έχουν και παρενέργειες. Γράφει ο G. Mounin: «Ainsi, dans le cas de la chimie, on peut mettre en évidence quatre systèmes de dénomination qui se sont succédés en plusieurs dizaines d'années: les noms triviaux, semi-triviaux, fonctionnels et systématiques»³. Σε ορισμένες περιπτώσεις οι προσπάθειες τυποποίησης δεν είναι τόσο

² RIGAUDY J. – TOULLEC J., « Terminologie et chimie, terminologie et nomenclature en chimie », in DEPECKER L. (éd) *La terminologie discipline scientifique*, Société Française de Terminologie, actes du colloque tenu à l'École normale supérieure de la rue d'Ulm le 17 octobre 2003 Le savoir des mots, Paris, 2004, p. 65-76

³ «Στην περίπτωση της χημείας, εντοπίζουμε τέσσερα συστήματα ονοματοδοσίας που διαδέχθηκαν το ένα το άλλο σε βάθος πολλών δεκαετιών : τα εμπειρικά, τα ημι-εμπειρικά, τα λειτουργικά και τα

διαδοχικές όσο επάλληλες, υπό την έννοια ότι ενώ οι περισσότερες ουσίες αποκτούν νέα ονομασία, κάποιες από αυτές διατηρούν και την ή τις προγενέστερες (χλωροφόρμιο / τριχλωρομεθάνιο, μυρμηκικό οξύ / φορμικό οξύ / φορμαϊκό οξύ, κτλ).

Ο πολλαπλασιασμός των όρων των χημικών ουσιών αυξάνει με γεωμετρική πρόοδο όχι μόνο για ιστορικούς λόγους αλλά και λόγω του πολλαπλασιασμού κωδικών αριθμών σε κλαδικό, εθνικό ή διεθνές επίπεδο, καθώς και των εμπορικών ονομασιών ή περιγραφών ενός προϊόντος. Χαρακτηριστικό και διόλου ακραίο παράδειγμα η βενζαλδεύδη για την οποία υπάρχουν 66 καταγεγραμμένα συνώνυμα⁴.

Ένας πολύ μεγάλος αριθμός όρων αφορά τις βιομηχανικές εργασίες από το χημείο στην καθαυτή παραγωγή μέχρι την αποθήκευση και την απόρριψη (dry process, tableting, granulation, sewage sludge, enclosed filling lines, κτλ.). Μεγάλο μέρος αυτής της ορολογίας έχει να κάνει με την περιγραφή του μηχανικού εξοπλισμού, ή του εξοπλισμού ατομικής προστασίας (respiratory protection, lined vessels, filter type A, suction hood, κτλ).

Οι ενότητες για τις πρώτες βοήθειες, την αντιμετώπιση τυχαίας έκλυσης και τα τοξικολογία στοιχεία περιέχουν ως επί το πλείστον όρους της ιατρικής. Πρόκειται αφενός για όρους ανατομίας εκτός συγκεκριμένου οι οποίοι αναφέρονται στα όργανα του σώματος που ενδέχεται να προσβληθούν από την έκλυση ή την επαφή με το προϊόν (skin, liver, gastro-intestinal tract, κτλ), και αφετέρου για όρους συμπτωματολογίας (severe inflammation of conjunctiva and cornea, fatigue, enlargement of the lymph glands, κτλ).

Η περιβαλλοντολογία και η τοξικολογία (bioaccumulation, ecotoxicological data, eutrophication, hazardous waste, κτλ), καθώς και η ορολογία των μεταφορών (bulk open loading, barge (un)loading, packing group, inland waterways, κτλ) είναι παρούσες κυρίως στις αντίστοιχες ενότητες. Υπάρχει τέλος ένας πολύ μεγάλος αριθμός λεξικών μονάδων του γενικού λεξιλογίου οι οποίες θα μπορούσαν να διαιρεθούν σε δύο υποκατηγορίες: στα χρώματα, τα οποία χρησιμοποιούνται για την περιγραφή της όψης μιας ουσίας (blue-green, whitish-grey, opalescent yellow, κτλ), και στα αντικείμενα, τα οποία αποτελούν προφανώς τα προϊόντα εφαρμογής ή χρήσης της ουσίας (tablet, glue, perfume, modeling clay, scratch and sniff, insecticide, κτλ). Αν και τέτοιου είδους περιγραφές δεν είναι υποχρεωτικές για τη σύνταξη των ΔΔΑ, είναι πιθανό να αποτελούν μέρος άλλων συνοδευτικών εγγράφων της ουσίας, τις ετικέτες για παράδειγμα. Η παρουσίαση αυτή είναι φυσικά εξαιρετικά

συστηματικά », δική μας μετάφραση, Mounin G, « Une sémiologie du système de signes de la chimie », Revue Diogène, N° 114, 1981, p. 92-104

⁴ <http://www.chemindustry.com/chemicals/06391.html>

σηματοποιημένη δεδομένου του ότι ούτως ή άλλως τα όρια μεταξύ συγγενών επιστημών είναι θολά κι αυτό αντικατοπτρίζεται και στην ορολογία τους.

3 Τα μεταφραστικά λάθη : συνδυασμός άγνοιας και προχειρότητας

Η αλήθεια είναι ότι οι Έλληνες μεταφραστές συχνά υποφέρουν από έλλειψη και πρωτογενών και δευτερογενών πηγών. Στην περίπτωση των ΔΔΑ αυτό δεν ισχύει. Στα κοντά τρία χρόνια συμμετοχής μου στο μεταφραστικό αυτό σχέδιο, ως μεταφράστρια λίγες φορές βρέθηκα αντιμέτωπη με προβλήματα ανεύρεσης ορολογίας, πολύ συχνά μάλιστα λόγω παραγωγής «θορύβου» κατά τη διαδικασία της έρευνας. Ως διορθώτρια όμως αντιμετώπισα ΔΔΑ γεμάτα λάθη, ορισμένα από τα οποία αγγίζουν το βαθμό της επικινδυνότητας για τον τελικό παραλήπτη.

Τα λάθη αυτά πρώτα απ'όλα αφορούν την ορολογία αυτή καθ'αυτή. Οφθαλμοφανέστατο πρόβλημα αποτελεί η μη μετάφραση των όρων. Το φαινόμενο αφορά κυρίως τις συντομομορφές. Ακρώνυμα και αρκτικόλεξα για τα οποία δεν υπάρχει μετάφραση στα ελληνικά παραμένουν ως έχουν χωρίς να αναπτύσσονται, αλλά και αυτά για τα οποία υπάρχει συντίστοιχος δόκιμος ή έστω σε χρήση όρος στα ελληνικά, παραμένουν αμετάφραστα. Έτσι συναντήσαμε για παράδειγμα: IBC code: Κωδικός IBC (Κώδικας του IMO), SDS: SDS (ΔΔΑ), CESIO recommendations: CESIO – Συμβουλή [Συστάσεις της CESIO (της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τις οργανικές επιφανειοδραστικές ουσίες και τα ενδιάμεσα προϊόντα τους)], κτλ. Μπορούμε να αναγνωρίσουμε τη μεγάλη δυσκολία που παρουσιάζει για το μεταφραστή η ορολογική έρευνα σε τέτοιου είδους περιπτώσεις, κατά την οποία αντιμετωπίζουμε μεγάλη παραγωγή θορύβου. Η πρώτη έρευνα στο διαδίκτυο για το RMM έδωσε Relative Molecular Mass, Rice Market Monitor, Riverside Municipal Museum, Rapid Microbiological Methods, πριν το ζητούμενο Risk Management Measures (Μέτρα Διαχείρισης Κινδύνου). Η αντικειμενική δυσκολία όμως δεν καθιστά και δικαιολογία για προχειρότητες.

Λάθη εντοπίστηκαν και σε απλούς όρους, συνήθως γιατί ο μεταφραστής δεν έλαβε υπόψη του το φαινόμενο της πολυσημίας των όρων σε σχέση με το εκάστοτε επιστημονικό πεδίο ή και σε σχέση με το γενικό λεξιλόγιο. Έτσι το «[...] form dangerous compounds» έγινε «[...] προκαλέσει επικίνδυνα σκευάσματα (επικίνδυνες ενώσεις)» ή το «decomposes on burning over 500°C» γίνεται «Αποσυντίθεται (διασπάται) πάνω από τους 500°C», και το «with water causes rapid corrosion», «με το νερό (παρουσία νερού) προκαλεί γρήγορη διάβρωση».

Παρατηρήθηκε επίσης χρήση ψευδοφιλων όρων, όπως για παράδειγμα η απόδοση του «asbestos» ως «άσβεστος (αμίαντος)» και του «systemic toxicity» ως «συστηματική (συστημική) τοξικότητα», ευτυχώς όχι πολύ συχνά. Το συγκεκριμένο φαινόμενο ήταν

συχνότερο στη μετάφραση των κοινών ονομάτων βιολογικών ειδών. Έτσι, το «Brachydarion rerio (zebra-fish)» αποδόθηκε «Brachydarion rerio (ψάρι-ζάβρα)».

Τα προβλήματα με τη μη συστηματική μετάφραση των αρχείων, σε συνδυασμό με τον κατακερματισμένο τους χαρακτήρα, οδηγεί συχνά και σε ανομοιομορφίες. Η οδηγία «Se conformer à la réglementation en vigueur» μεταφράστηκε «Συμμόρφωση με τους ισχύοντες κανονισμούς», αλλά το «Se conformer aux réglementations en vigueur» έδωσε «Συμμορφώνεται με τους εφαρμοστέους κανονισμούς». Παρομοίως το «Dike for recovery» γίνεται άλλοτε «Δημιουργία αναχώματος» και άλλοτε «Επιχωματώστε το προϊόν». Παρατηρούμε ότι δεν πρόκειται για δύο εν δυνάμει σωστές μεταφράσεις αλλά ότι το πρόβλημα της ανομοιομορφίας προστίθεται στην απώλεια ουσιαστικά του σημαινόμενου.

Δυστυχώς τα λάθη που παρατηρήθηκαν δεν περιορίζονται στο επίπεδο της ορολογίας αλλά προσβάλλουν και το γενικό λεξιλόγιο. Το «working area» γίνεται «περιοχή διαδικασιών (χώρος εργασίας)», το «soil» «επιφάνεια βάδισης (έδαφος)», το «humidity» «υγρότητα (υγρασία)», και το «open flame» «ανοιχτή φλόγα» ή «ελεύθερη φλόγα (γυμνή φλόγα)».

Ούτε η γραμματική και το συντακτικό μένουν αλώβητα. Οι κανόνες σχηματισμού του συγκριτικού και υπερθετικού βαθμού αγνοούνται στο «For even minor contact, [...]» που μεταφράζεται «Για ακόμα πιο ελάχιστη επαφή, [...]». Σε άλλο παράδειγμα η σύνταξη και η στίξη είναι έκτυπα της αγγλικής : «Store in tightly closed, properly ventilated containers away from heat, sparks, open flame», «Αποθηκεύστε σε ερμητικά κλεισμένα, με σωστό εξαερισμό, δοχεία μακριά από τη ζέστη, τους σπινθήρες, ελεύθερη φλόγα». Σε ορισμένες μεταφραστικές μονάδες οι μεταφράσεις μπαίνουν στην ονομαστική σα να πρόκειται για λήμματα λεξικού. Το «Amandes amères» γίνεται «Πικραμύγδαλα», το «White» «Άσπρος» και το «Anti-coagulant» «Αντί-πηκτικός». Οι μεταφραστικές αυτές μονάδες όμως, περιγράφουν φυσικές ιδιότητες των ουσιών όπως το χρώμα ή η οσμή π.χ και θα έπρεπε να μπουν στη γενική ή την αιτιατική και να συμφωνούν σε γένος και αριθμό με το όνομα που περιγράφουν. Τέλος, σοβαρό πλήγμα δέχεται συχνά και η ορθογραφία, κυρίως όταν πρόκειται για τις πολύπαθες προστακτικές του ενεστώτα και του αορίστου με τα «χρησιμοποιείστε» «οδηγείστε» και «χορηγείστε» σε αποκλειστική χρήση.

Το φαινόμενο της λανθασμένης γραφής της προστακτικής έχει και συνέχεια, μιας και για το χατήρι του αρχείου μας, ανασύρθηκαν από τα γλωσσικά χρονοντούλαπα μορφές όπως «Ξεπλύνετε αμέσως με νερό», «Πλύνετε καλά τα χέρια σας» και «Ανατρέξτε στην ενότητα 8». Αυτή η νεκρανάσταση μάς επιτρέπει να φέρουμε στην επιφάνεια την προφανή γλωσσική ανασφάλεια του μεταφραστή η οποία καταδεικνύεται και από άλλες επιλογές, όπως τις λανθασμένες συμφράσεις. Διαβάζουμε στο αρχείο «Βραχύτητα αναπνοής (λαχάνιασμα)» για

το «shortness of breath», «ορύγματα (τάφρους)» για τα «workpits», «Μπορεί να χρειασθεί», «Μπορεί να συμβεί κυάνωση» ή «Μη διεξάγετε εκφόρτωση». Βέβαια, το πομπώδες ύφος δεν αποτρέπει και το αντίθετο φαινόμενο, την υπεραπλούστευση στη μετάφραση κατά την οποία το «visor» γίνεται «προστατευτικό για το πρόσωπο (προσωπίδα)» και το «spreads» «όλα όσα έχουν χυθεί (εκχυμένο προϊόν)».

4 Συμπεράσματα

Τα μεταφραστικά λάθη που εντοπίστηκαν είναι πολλά περισσότερα, παρατηρούμε μάλιστα ότι σε ορισμένες περιπτώσεις συσσωρεύονται, πράγμα που δε σχολιάστηκε εδώ για λόγους μεθοδολογίας. Αυτά που μελετήθηκαν αρκούν για να μας οδηγήσουν σε συμπεράσματα. Και το βασικό συμπέρασμα είναι ότι ο μεταφραστής, όχι μόνο φέρεται με αμηχανία μπροστά σ'ένα κατακερματισμένο αρχείο, αποτελούμενο από ειδικά λεξιλόγια περισσότερων επιστημονικών πεδίων αλλά και μπροστά στη μητρική του γλώσσα. Όπως αποδεικνύει (και) το παράδειγμα των ΔΔΑ, η ορολογία είναι η κορυφή του παγόβουνου ακόμη και για την πιο εξειδικευμένη μετάφραση. «Το 20% ενός τεχνικού κειμένου αποτελείται από όρους» υπολογίζει ο Schmitt⁵. Στα αρχεία που μελετήσαμε, όσο υψηλότερο είναι το επίπεδο ειδίκευσης των μεταφραστικών μονάδων, τόσο πιο επιτυχημένη είναι η μετάφρασή τους. Αντίθετα, όσο μειώνεται ο βαθμός τεχνικότητας, αυξάνονται και τα λάθη. Θα μπορούσε κάποιος να αντικρούσει ότι αυτό οφείλεται στον ελλειπτικό χαρακτήρα των μεταφραστικών μονάδων, αυτό όμως δεν ισχύει. Όσο μεγαλύτερη και αρτιότερη συντακτικά ήταν η μεταφραστική μονάδα, τόσο σοβαρότερα ήταν τα λάθη που παρατηρήθηκαν. Ο μεταφραστής φάνηκε να βρέθηκε συχνά σε πλήρη αμηχανία και η ικανότητά του να σκέφτεται απλά και να ανασύρει από τον γνωσιολογικό του εξοπλισμό τις γλωσσικές και εγκυκλοπαιδικές γνώσεις που θα του επιτρέψουν να δημιουργήσει σωστές και εύπλαστες μεταφράσεις δε λειτούργησε ή δεν αναπτύχθηκε ποτέ. Στη συγκεκριμένη περίπτωση μάλιστα, οι δεξιότητες του μεταφραστή δεν θα έπρεπε να περιορίζονται στο τί βλέπει μπροστά του στο αρχείο για να το μεταφράσει σωστά αλλά να επεκτείνονται και στο τί εννοείται ότι υπάρχει πριν και μετά τη μεταφραστική μονάδα που καλείται να μεταφράσει, να φανταστεί με λίγα λόγια το συγκεκριμένο με γνώμονα το τελικό προϊόν, για να χρησιμοποιήσουμε έναν όρο της βιομηχανικής χημείας. Πέρα από την εξειδίκευση και τη διαρκή ενημέρωση για τη γλώσσα για ειδικούς σκοπούς που χρειάζεται να μεταφράσει, δεν πρέπει να ξεχνάει ότι αυτή ανήκει στο γενικό σύστημα της γλώσσας, υπακούει στους ίδους κανόνες και είναι χρειάζεται να αντιμετωπίζεται με τον ίδιο σεβασμό. Όπως με μεγάλο

⁵ Schmitt : 1999 in Lenzen T., *Traductologie pour LEA*, Presses Univeritaires de Rennes, Rennes, 2012, p. 183

σεβασμό πρέπει να αντιμετωπίζονται και οι παραλήπτες των τελικών κειμένων σε ολόκληρη την αλυσίδα παραγωγής μέχρι και τον καταναλωτή.

Δε γνωρίζουμε το προφίλ του ή των μεταφραστών που ασχολήθηκαν με αυτές τις μεταφράσεις. Ενδεχομένως να πρόκειται για νέους και άπειρους ή για μεταφραστές που λόγω συγκυριών αναλαμβάνουν μεταφράσεις σε εξευτελιστικές τιμές, αυτό όμως δεν αποτελεί ελαφρυντικό. Οι μεταφράσεις αυτού του είδους δεν είναι αποδοτικές οικονομικά· κάθε μεταφραστική μονάδα χρειάζεται κόπο, χρόνο και επαληθεύσεις και όλα τα κειμενικά στοιχεία που «φουσκώνουν» συνήθως το λογαριασμό όπως οι επαναλήψεις, εδώ απουσιάζουν. Τέτοιου είδους εργασίες θα έπρεπε κανονικά να εκπονούνται από επαγγελματίες ορολόγους ή να αντιμετωπίζονται (και άρα να αμοιβονται) ως εργασίες ορολογίας και όχι μετάφρασης. Οι συνέπειες ενός πιθανού λάθους είναι τόσες πολλές και σοβαρές που τα περιθώρια προχειρότητας ή ερασιτεχνισμού είναι μηδαμινά. Και οι νέοι έλληνες μεταφραστές θα πρέπει να συνειδητοποιήσουν και το σημαντικό ρόλο τους στην παραγωγική διαδικασία, και το μερίδιο ευθύνης τους απέναντι στους συνανθρώπους τους, τη γλώσσα τους αλλά και το ίδιο τους το επάγγελμα.

5 Παραπομπές

- [1] R. Kocourec, *La langue française de la technique et de la science*, Brandtetter Verlag, 1991,
- [2] RIGAUDY J. – TOULLEC J., « Terminologie et chimie, terminologie et nomenclature en chimie », in DEPECKER L., (éd) *La terminologie discipline scientifique*, Société Française de Terminologie, actes du colloque tenu à l'École normale supérieure de la rue d'Ulm le 17 octobre 2003, *Le savoir des mots*, Paris, 2004.
- [3] Mounin G, « Une sémiologie du système de signes de la chimie », *Revue Diogène*, N^ο 114, 1981, p. 92-104
- [4] Lenzen T., *Traductologie pour LEA*, Presses Univeritaires de Rennes, Rennes, 2012
- [5] <http://echa.europa.eu/fr/>

Δάφνη Δεληγιάννη

Μεταφράστρια - Ορολόγος

Επισκέπτρια Αναπληρώτρια Καθηγήτρια – Πανεπιστήμιο Πωλ Βαλερύ, Μοντελιέ
19B, Rue Jacques Brives, 34090, Montpellier, France